

Ryamattan - äldre än du tror

2022-03-14

© Göteborgs-Posten

Alla artiklar är skyddade av upphovsrättslagen. Artiklar får ej distribueras utanför den egna organisationen utan godkännande från Retriever eller den enskilde utgivaren.

Klicka här för att läsa artikeln.

24

MÅNDAG 14 MARS 2022

Bostad

Ryamattor

Ryamattan – äldre än du tror

Ryamattor är uttrycksfulla, mjuka och fulla av liv. De förknippas med 1960-talets färgstarka popkonstnredning, men de är betydligt äldre än så. På Gustav Vasas tid fungerade ryor som täcken.

Ryamattor lämnar få oberörda. En färgstark och lurvig rya lägger man genast märke till. En del älskar dem förbehållslöst medan andra mest undrar hur mycket chipsrester som gömmer sig i trasslet.

Oavsett vilken kategori man tillhör går det att uppskatta ryamattan som konstverk betraktat. För det är just vad många av dem är.

– De är oljemålningar av garn och ska hänga på väggen. Andra kan funka som mattor – även om det ibland är synd att ställa möbler och kliva på dem också, säger Margareta Backström Öberg.

Hon samlar både på vackra tyger och på ryamattor och är något av en expert på textilier. Till vardags driver hon vintagebutiken Lata pigan i Vela, utanför Enköping. Favoritkonstnären är Viola Gråsten.

– Hon var en ryakonstnär med en otrolig känsla för både form, mönster och färgkombinationer som jag är väldigt förtjust i.

Viola Gråsten (1918–1994) var från Finland, men flyttade till Sverige på grund av andra världskriget och var verksam här under stora delar av sitt liv. Hon är kanske mest känd som mönsterformgivare för tyger, men hon skapade också otaliga ryamattor. I Finland finns en mycket stark ryamatstradition.

– När hon kom hit arbetade hon bland annat på NK:s Textilkammar där hon ritade många jättevackra ryor, säger Margareta Backström Öberg.

Till NK rekryterades hon av Astrid Sampe 1945. Viola Gråsten väckte genast uppseende för sin kraftfulla stil och garnernas ovanliga färgkombinationer, som rött och rosa eller blått och grönt.

– Finska ryor är lite vildare med längre, ojämn lugg. De skiljer sig från de svenska som är betydligt prydligare. Det har med vävtekniken att göra, förklarar Margareta.

Det är stor skillnad på olika ryors kvalitet. De som är massproducerade

de i fabrik under främst 1960-talet är ofta gjorda i billig ull och ibland syntetmaterial. De handknutna är tillverkade av naturliga material som ull och lin.

– Det är stor skillnad på ullens kvalitet. De mest exklusiva är knutna av riktigt glansig, långfibrig ull som tar upp och håller färgerna bra.

Många av de mattor som finns bevarade i dag, och säljs på loppisar, är hemgjorda. Under en period på 1960-talet var det vanligt att köpa ett kit eller materialsats som innehöll en färdig botten, mönster och garn. Sedan kunde man tillverka sin egen ryamatta.

”
Finska ryor är lite vildare med längre, ojämn lugg. De skiljer sig från de svenska som är betydligt prydligare.

– Med många sådana materialsats följde det med en etikett som fästes under mattan, där den som gjort den kunde skriva sitt namn, säger Margareta.

Sedan några år upplever ryamatorna ett uppsving. Både hos de som gillar personlig retrostil och de som inreder modernt och minimalistiskt.

– I en sådan avskalad miljö är ryamattan en perfekt kontrast som dämpar ljud och skapar en mer ombonad miljö, säger Margareta Backström Öberg.

En som på nära håll har kunnat följa ryamatornas popularitet är Christopher Stålhandske. Han är specialist på textilier och mattor på

auktionshuset Bukowskis i Stockholm.

– I vintras sålde vi Barbro Nilssons tåta rya ”Magdalena Gul”, som hon skapade för Märta Måås-Fjetterström AB 1967, för 350 000 kronor, berättar han.

Just mattor från Märta Måås-Fjetterström väver, MMF, är extremt dyra och vissa konstnärer är mer eftertraktade. Hit hör nämnda Barbro Nilsson och Marianne Richter.

Den sistnämnda rekryterades till MMF, redan under sin studietid på Tekniska skolan, nuvarande Konstfack, där hon gick mellan 1935–1939. Under somrarna hjälpte hon till att utarbeta arbetsritningar till en del av Märta Måås skisser. 1942 började hon som formgivare i ateljén och hon fortsatte att göra arbetsritningar för mattor och vävnader ända in på mitten av 1970-talet.

Men på 1960-talet formgav hon även maskinvävda ryor i kollektionen ”Östergyllen” för Wahlecks fabriker i Linköping.

Enligt Christopher Stålhandske behövs man inte ruinerat sig för att komma över en riktigt fin rya.

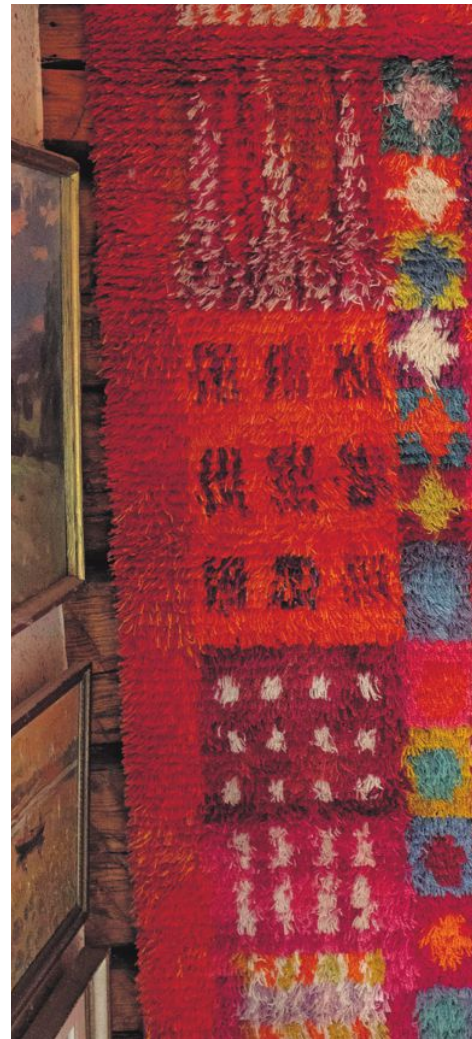
– Det finns fynd att göra bland 1700- och 1800-talsryor. Dessa antikviteter kan klubbas för ett par, tre tusen kronor.

Det han själv uppskattar med ryamatorna är att de är uttrycksfulla och att nästan alla har en relation till dem.

– Ingen är oberörd av dem. Många har antingen vuxit upp med dem eller har tillverkat egna, säger Christopher Stålhandske.

Men få kanske känner till att mattorna har en väldigt lång historia. – Ryamattor användes som sängtäcken. På flera av Vasaborgarna har man hittat priskuranter från 1560-talet som anger kostnader för tillverkningen av ryamattor, berättar han.

Lisa Wallström
TT

Ryamattan ”Fjädersn grönt” mäter 253 x 191 centimeter och är komponerad av Marianne Richter för MMF. Ett exemplar finns på Nordenfjeldske Kunstinstitutet, Trondheim. Bild: Bukowskis

Margareta Backström Öberg har en av ryakonstnären Marianne Richters praktverk "Guldslottet".

Bild: Fredrik Sandberg

Fakta: Så sköter du din rya

- Den handvävda ryan är ofta vacker som en tavla och bör också pryda väggen, snarare än golvet där möbler och fötter riskerar att skada luggen.
- Häng den gärna skyddad från solen för att undvika blekning.
- Ullvarianter går att tvätta i maskinen, förutsatt att de ryms och att det finns ett skonsamt ullprogram.
- Annars är vinterns snö bästa rengöringen. Låt dem ligga med luggen nedåt i torr, kall snö en stund. Skaka ur ordentligt och låt torka.
- De går att tvätta för hand, men torkningsmöjligheterna måste vara bra – helst en ljummen, blåsigt sommarlag – så att de torkar ordentligt.
- Förvara den helst ihoprullad – trä ett bomullsakan över som sedan sprejas med malmedel. Lägg på ett torrt, svaltt ställe med jämn temperatur.

Källor: Christopher Stålhandske och Margareta Backström Öberg

Fakta: Två textilkonstnärer

Marianne Richter (1916–2010)

Svensk textilkonstnär från Helsingborg. Bland annat verksam hos Märta Måås-Fjetterström. Kända ryor: "Guldslottet", "Kollmården", "Fjädern grön". Marianne Richters största projekt är det nästan 200 kvadratmeter stora draperiet som hon skapade till FN-huset i New York, 1952.

Viola Gråsten (1918–1994)

Finsk textilkonstnär från Keuruu. Under andra världskriget var det ulla brist i Finland och Viola Gråsten sökte sig till Sverige. Börjar så småningom på NK:s Textilkammare och hennes ryor i ovanliga färgkombinationer och mönster blir populära. Kända ryor: "Blå månen", "Karuseell", "Söndag", "Atom".

Källor: Svenskt kvinnobiografiskt lexikon, Scandinavian Retro, Märta Måås-Fjetterströms ateljé

Ryamattan "Blå månen" mäter 252 x 177 centimeter och är komponerad av Viola Gråsten 1949, för NK Textilkammare. Ett exemplar finns i Röhsska museets samlingar.

Bild: Bukowskis

Ryamattan "Guldslottet" av Marianne Richter.

Bild: Fredrik Sandberg